
W. Ullmann, The individual and society in the Middle Ages Cambridge U.P. 1966.

Het individu, de aan het openbare leven deelnemende burger, is de resultante van een langdurige ontwikkeling. Walter Ullmann beperkt zich tot de Middeleeuwen, al kan de lezer zijn conclusies doortrekken in de nieuwe tijd. Ullmann geeft duidelijke aanwijzingen daartoe. Ullmann onderscheidt twee vormen van regering: het 'descending theme', d.w.z. het uit één boven alles staande macht (God, keizer, koning) voortkomend bestuur en het 'ascending theme', de van onder af opgebouwde structuur (vanuit de gemeenschap). In het eerste is het individu nauwelijks aanwezig, maar wordt hij langzamerhand belangrijker naarmate er in tijd en ruimte meer macht gedelegeerd wordt aan meer personen. Men kan concluderen, aldus schr., dat het feodale stelsel met zijn veelsoortig samenspel van rechts- en machtsfactoren door de voortschrijdende ontwikkeling, met name in Engeland, heeft bijgedragen tot de wording van onderdaan tot burger (subject to citizen). In de tweede vorm is de individu ook een onderdeel van een gemeenschap maar heeft daarin de mogelijkheid deel te nemen aan de bestuurlijke activiteit, hoewel hier juist tengevolge van delegatie van regeringsbevoegdheid aan enkelen (vroedschap, magistraat) de 'burgerlijke' activiteit ingeperkt kan worden ten gunste van het algemeen welzijn. Ullmann gaat er van uit dat in beide regeringsvormen dat voorop moet staan. Het merkwaardige feit doet zich dan voor, dat terwijl de ontwikkeling in Engeland (en zouden wij toevoegen) in de Nederlanden ondanks repercussies steeds voortgaat naar een 'burgerlijke' staatsvorm, elders met de zelfde grondvormen het absolutisme, met name in Frankrijk, een duidelijke kans krijgt.

Talrijke vraagstukken komen aan de orde, waarbij de verhouding van Kerk en Staat telkenmale op de voorgrond treedt. Dé vraag is echter de hoedanigheid en werking van de 'plenitudo potestatis', en aan wie deze toebehoort. Ullmann komt tot de conclusie, dat bij het 'descending theme' revolutie de emancipatie van onderdaan tot burger markeert. Het feodalisme heeft beide 'themes' in zich besloten gehad. Feodaliteit is bij Ullmann geen vorm van stilstand in de maatschappijontwikkeling, maar een katalysator in de richting van nieuwe structuren: misschien geen revolutionaire conclusie, wel een duidelijke stelling, door Ullmann levendig maar soms moeilijk geïllustreerd.

Ullmann laat de conciliaire beweging aan het begin van de vijftiende eeuw buiten beschouwing. Men ziet daar eveneens een streven om een regeringsvorm volgens 'overeenstemming der gelovigen (consensus fidelium)' te verkrijgen, zoals men in het staatsbestuur tendenties ziet naar een 'concensus civium (overeenstemming der burgers)'. Ook de stromingen in het christendom, die als het ware de natuurlijke rechten van de individuele gelovigen doorgevoerd willen zien, zijn niet genoemd. De onderdrukkingsreactie van de autoritaire 'Regeerder' is tekenend: een bewijs temeer, dat bij het 'descending theme' revolutie de ontwikkeling markeert van gelovige (onderdaan) tot individuele burger van een geloofsgemeenschap. Dit komt het sterkst tot uiting in de bewegingen, die J. Huntston Williams onder de noemer van 'Radical